

SUPLEMENT DE
PERSPECTIVA
ESCOLAR

Novembre 2008

PERSPECTIVA

AMBIENTAL 44

Acreixement

Edició:

Associació de Mestres Rosa Sensat
Drassanes, 3 • 08001 Barcelona
• Tel: 934 817 373 • Fax: 933 017 550
Fundació TERRA
Avinyó, 44 • 08002 Barcelona
• Tel: 936 011 636 • Fax: 936 011 632
• <http://www.ecoterra.org>; en aquesta web podeu trobar la col·lecció sencera de tots els quaderns d'educació ambiental PERSPECTIVA AMBIENTAL en format PDF Acrobat d'ADOBE, que es publica des de l'any 1995.

Redacció:

Lali Roca

Fotos:

Wiki Commons, Fundació Terra i altres

Imprès sense fotolits amb el sistema Computer to Print. Autoedició feta en ordinadors alimentats amb energia solar fotovoltaica. Maquetat amb Adobe InDesign CS2

Impressió:

El Tinter

Empresa certificada ISO 9001, ISO 14000, EMAS i Norma UNE 150.301

Dipòsit Legal: B. 2090-1975

Acreixement

Aprendre a viure amb suficiència
Els límits del creixement
Els límits termodinàmics
L'augment imparable de la petjada ecològica
L'energia com a eina d'educació per a l'acreixement
Reforma o revolució per a una societat duradora
La subversió de l'acreixement
Simplicitat i acreixement, un nou estil de vida
Els límits humans per ser més frugals
Captar l'art de la natura
Fer-se les pròpies coses
El mal de les joguines tecnològiques
Cara o creu o l'art d'elegir
La piràmide de Maslow i els desitjos inacabables
Bibliografia i Internet

El creixement econòmic ha arribat al seu límit: l'hem tastat i ja sabem que no ens fa feliços, sinó que augmenta la misèria mental, la contaminació ambiental i la destrucció dels vincles comunitaris. Més aviat, com deia Gandhi, cal «viure senzillament per tal que els altres senzillament puguin viure». No n'hi ha prou d'assumir aquesta realitat, sinó que ens cal posar-hi l'esforç per capgirar l'imaginari col·lectiu actual. Ha arribat l'hora de dir: Prou!

Aprendre a viure amb suficiència

Si després de menjar un bon tiberi, i quan encara queda menjar a la cuina, ens demanem si estem satisfets, no sempre serà senzilla la resposta. Caldria pensar que si estem satisfets és que ja en tenim prou. Però la realitat és que, com deia Epicuri, «res és suficient per a l'home, a qui allò que és suficient li sembla poc», i que Sèneca sentenciava amb allò de: «No és pobre qui té poc sinó qui desitja més». I és que, al final, no vivim tant per ser feliços o gaudir del plaer com per desitjar compulsivament. Perquè a la nostra cultura ens estimulen, amb la publicitat i el bombardeig mediàtic, a transformar la felicitat en un èxtasi permanent. Queda lluny l'assoliment de la satisfacció després d'un esforç notable i, un cop al cim i després de gaudir de la panoràmica, haver de refer el camí, cara avall i amb més facilitat, però no per això deixant de caminar. El sentit de la suficiència requereix anul·lar l'obsessió per l'estatus so-

2 Acreixement

cial que el consum estimula. Perquè el millor estatus no és el de tenir més de tot, sinó el de valorar els fins per sobre dels mitjans i preferir allò que és bo abans d'allò que és útil.

Hi ha evidències clares que en la societat humana els canvis no apareixen sols, sinó que són el resultat d'un desig col·lectiu creixent. Quan les persones pensem que les coses poden millorar es produeix un flux energètic que ens envaeix d'optimisme i hi posem més atenció per encarar una nova realitat. El món insaciable és un insult als qui ens varen precedir, però sobretot és un menyspreu cap al present i una amenaça per al futur que tots anhelem. I és que del passat, en tenim molta informació que ens pot

ajudar a pensar, per tal que el present sigui una mica millor i el futur simplement possible i potser no pas grandiosos, com sempre volem imaginar. Perquè, al capdavall, el futur no és un somni, sinó una esperança per als que vénen darrera nostre o, millor, per a aquells que nosaltres sempre posaríem davant nostre perquè els estimem. Per primera vegada som davant d'una societat, la consumista, en la qual el futur d'allò que més estimem no forma part d'aquest imaginari col·lectiu. El consum està pensat per satisfer simplement les nostres necessitats presents, encara que amenacin el nostre entorn més proper. Malgrat l'aire empudegat de les ciutats, continuem embarrancant en l'embús cada matí amb el cotxe per portar la mainada a l'escola;

Una obvietat, però que cal recordar una i altra vegada: l'economia no pot créixer indefinidament dins d'una biosfera finita. (1)

l'aire emmetzinat que respirem nosaltres, tots, perjudica de manera més greu els nostres menuts, i n'és una prova l'increment exponencial de casos d'asma infantil, al·lèrgies, etc.

En el llibre *¡Basta!*, l'autor recull un poema sànscrit prou revelador: *Tingues cura d'aquest dia d'avui perquè és la vida, l'absoluta vida de la vida. Perquè el passat ja és un somni i el futur és només una visió, però el present ben viscut fa de cada passat un somni de felicitat i de cada futur una visió d'esperança.*

És evident que no aturarem el creixement simplement a base de rebre

Les frases dels peus de foto pertanyen a reflexions de Jorge Riechmann a les següents obres:

(1) Riechmann, Jorge. *Oikos&Janus. Reflexiones sobre la crisis ecosocial. Capítol de Vivir (bien) con menos.* Barcelona: Editorial Icaria, 2007.

(2) Riechmann, Jorge. *Con los ojos abiertos. Eco-poemas 1985-2006.* Tenerife: Ediciones Bailes del Sol, 2007.

consells ecologistes. Ens cal un canvi fonamental en la nostra manera de pensar, tot i estar atrapats en el desig consumista. La gran veritat incòmoda no és el canvi climàtic, sinó que no volem reconèixer que hi ha límits per al nostre comportament com a civilització. Hi ha límits per a la nostra capacitat de consumir aliments, béns i fins i tot informació. Hi ha límits per a la nostra capacitat de ser feliços, perquè aquesta felicitat no és un doll de plaer infinit, sinó saber que formem part d'un col·lectiu que ens estima. La connexió amb el proïsme, que sorgeix en cantar junts o en assumir reptes col·lectius, ens atorga un sentit d'èxtasi neuronal que ha estat demostrat per diversos científics. Per tant, estimular aquest mecanisme d'espiritualitat o d'interconnexió vital amb el planeta esdevé una bona pràctica per avançar cap a la suficiència.

No podem pensar que som ecologistes simplement perquè reciclem, comprem aliments ecològics i aparells eficients, si després anem de vacances a destins exòtics pels que ens cal fer milers de quilòmetres volant (un avió genera per km i passatger unes deu vegades més gasos amb efecte hivernacle que un tren). Però aquest autocontrol i renúncia no és plaent, si no tenim consciència d'espècie. Perquè el nostre món ric ens desconnecta els uns dels altres i ens pren el temps per a les relacions humanes, per viure en un estat de competència permanent. No viatgem a illes tropicals per tenir un plaer més intens, sinó per deixar clar al nostre entorn que tenim el poder de fer-ho, tot i que sovint aquests viatges llampec ofereixen nombrosos riscos i un munt de maldecaps. A l'altre extrem, hi trobaríem unes vacances convivint amb gent en un petit poblet, ni tan sols allunyat, perquè allò que importaria no seria tant el paisatge, sinó el sentit de pertinença al grup. No fa gaires anys, molta gent estiuava en petits poblets seguint un altre ritme. Ignorem la saviesa del passat perquè el món actual exalça les diferències en comptes d'apropar-nos per allò que compartim. El mateix passa amb el treball: avui estem atrapats pel valor del salari com a suposada garantia de felicitat i moneda per a ser lliures, però no ho és. Més i més treball ens pot fer perdre el tresor més valuós que tenim els humans, és a dir, el temps. La veritable llibertat rau a dedicar el nostre temps a millorar el nostre entorn social i ecològic.

El límit és l'element constituït de la llibertat. Acceptar límits no és la negació de la llibertat, és la condició de la llibertat. Limitar-se no es renunciar, és aconseguir. (1)

4 Acreixement

Autocontenció: no només per no transgredir els límits ecològics bàsics, sinó per respectar l'espai de l'altre, per deixar existir a l'altre. La idea no pertany només a l'ètica ecològica, sinó també, i medularment, a l'ètica social. (1)

emocions, els sentiments, ja que autolimitar-se, com a pràctica racional, en realitat no fa sinó fer-nos encara més contradictoris. I per això, el sentiment de col·lectivitat és fonamental. Les experiències a ecopobles, a barris que han apostat per resoldre els problemes ambientals assumint els reptes de l'austeritat, la frugalitat o la simplicitat són molt més senzilles. La qüestió no és anar a viure al camp per canviar de vida, sinó aprendre a viure amb menys. No podem obviar que la lògica global del nostre entorn és sempre més forta que el nostre voluntarisme personal. Però és evident que la suma de molts voluntarismes personals acaba encomanant el nostre entorn i sotmetent-lo a una nova lògica.

La nostra mesura de l'economia productivista és a la base del problema. Hem deixat de donar valor als béns reals, per convertir-los en una acumulació de coses. Només hem de donar un cop d'ull a casa nostra per adonar-nos d'aquest enfarfec materialista que ens envolta. Però per a canviar cap a la suficiència o l'austeritat ens cal assumir un nou imaginari, en el qual sigui valuós tenir temps per saber fer coses i compartir-les amb altres persones. Això és més important que perdre el temps treballant per pagar unes vacances "de somni". Per altra banda, per assolir somnis, com pot ser el d'una societat frugal o en acreixement, cal que els explicitem. Aquesta monografia recopila essencialment idees d'altres persones que han somiat una societat diferent. Un somni que, tot i produir la normal sensació de vertigen, ens ha de permetre rehumanitzar l'economia, alliberar el poder polític de les urpes de l'economia i assumir la importància solidària de viure en un planeta finit en recursos, però també la importància de moltes de les nostres capacitats com a humans, inclosa la de ser feliços.

En aquest somni, tots estem cridats a participar-hi, si volem conservar un present digne. Assumir la simplicitat vital o un estil de vida més auster

La suficiència, però, no arribarà pel fet de contraposar la renúncia, en favor del planeta, al plaer de tenir la casa més gran, el cotxe més potent i el mòbil més avançat. Ens cal arriscar per viure el moment en lloc de sacrificar la nostra vida present per al consum i l'acumulació d'objectes i no valors o, encara pitjor, per ajudar a construir projectes que maten el futur. Com ja hem apuntat, la suficiència o la sostenibilitat no són opcions racionals, ja que la raó no ens permet comprendre el sentit del límit. Per això ens cal treballar les

no ens és possible si no es produeix un canvi de model social. Però només multiplicant el nombre d'individus que sumin a favor de l'austeritat s'expandirà aquesta sensació col·lectiva que podem fer-ho. I aquest desig serà la clau perquè allò que d'entrada semblava impossible esdevingui una realitat. Els petits canvis són poderosos. És evident que calen mesures estructurals impulsades pels governs, però mentre aquests governs siguin esclaus del poder econòmic no hi ha res més a fer que debilitar aquest imaginari col·lectiu actual basat en el creixement econòmic com a religió compartida. Sabem que no va ser fàcil separar el poder polític del religiós –avui, per cert, es torna a posar en discussió aquesta separació–, però una cosa és l'esfera personal i una altra la col·lectiva. La llibertat de consciència està avui sota un miratge, perquè és difícil que s'expressi en una societat consumista com la nostra i, per postres, en estat de xoc permanent. Sortir d'aquest *gulag* exigeix que ens sacrifiquem i ens despullem de tot allò que no sigui necessari, i que recuperem el temps per pensar, per cantar junts, per llegir poesia i per jugar amb els nostres fills. Però aquest aparent “sacrifici” es converteix en un plaer quan ens adonem que tenim més salut i més bones relacions humanes, i que en el fons estem sent més sincers amb nosaltres mateixos. La nostra percepció de la llibertat té a veure amb allò que coneixem i que sentim: un cop coneixem la realitat amagada darrera del paradigma de consum actual i sentim que hem de fer un canvi personal, no podem actuar d'una altra manera, i qui ho continua fent sap, en el seu cor, que està equivocat. En aquest procés de convertir-se en el canvi que volem veure al món, també hi té un paper l'espiritualitat: tant la de qui practica uns valors del dia a dia de respecte al seu entorn i als altres, com la de qui considera que la Terra és sagrada i l'Univers un espai dinàmic on rebota la nostra pròpia essència humana.

Qui posarà el picarol al gat o qui serà el primer no és tant la qüestió, com el fet que el gat deixa de ser ferotge per convertir-se en manyac si deixem de banda els conceptes convencionals i assumim que la necessària revolució dins del sistema és la suma de petits gests fets amb amor, per la convicció d'un present i un futur millors. La proposta de l'acreixement és un dels escenaris imaginables, però possiblement no és l'únic. Altres poden ser l'apropament a

El que necessitem amb urgència és deixar de desitjar impossibles. No es pot ambicionar ara més creixement econòmic i un pervindre decent per a les generacions futures. (1)

6 Acreixement

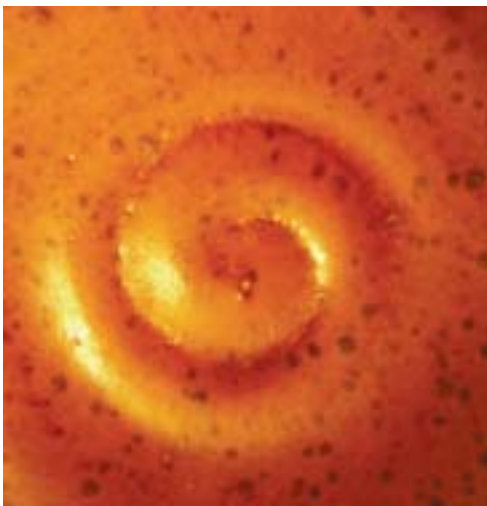
coneixements ancestrals, com els que es conserven en certs grups indígenes, o l'espiritualitat "científica" que proposen alguns autors que s'han implicat en l'estudi de la física quàntica (com s'expressa en el film *What the bleep do we know* [«Y tú qué sabes?»]: Karma Films, 2006). Sigui com sigui, el canvi neix a l'interior de cadascú. Entre tots només podem atiar-lo perquè revifi i ens permeti obrir nous espais per practicar l'«abnegació enriquidora» de què han parlat alguns autors. Ens cal un sentit d'espiritualitat altruista, per a aprendre a contenir els estímuls del cervell inferior que ens impulsa a voler més i més, i per fer aflorar un interès més ampli en el fet que vivim en un planeta únic, que sense la nostra responsabilitat està abocat a ser devorat per la nostra pròpia cobdícia. I si la nostra ment no canvia la seva forma de pensar, no hi ha cap esperança per a un canvi de paradigma que permeti assumir a la nostra civilització actual que formem part d'un planeta finit, com també ho és la nostra existència personal, no pas col·lectiva. Però perquè un futur sensat sigui possible cal un present auster. Per això, si estímem la nostra mainada, ha arribat l'hora de dir: Prou!

Ja hem comentat la importància de canviar de paradigma i abandonar l'actual esclavatge econòmic no només per la via racional, perquè aquesta via està basada en una lògica consumista. Tot i així, potser cal ser conscients de perquè ens cal emprendre aquest camí cap a la llibertat d'una vida suficient o frugal.

No podem obviar el debat sobre l'austeritat, per difícil que ens resulti enfocar-lo. (1)

Els límits del creixement

L'any 1972, a instàncies d'un organisme més aviat conservador com és el Club de Roma, es va fer un informe basat en un model de computació per part d'un equip del Massachusetts Institute of Technology (MIT), dirigit pels esposos Meadows i titulat *Els límits del creixement* (*The limits to growth*). En aquell informe s'analitzaven diferents escenaris aplicant un model informàtic de simulació conegut per World3, que presentava dotze possibles escenaris de desenvolupament al món entre l'any 1900 i el 2100. El model World3 mostrava com el creixement de la població interactuava amb la disponibilitat dels recursos naturals i com aquests acabaven essent un element limitador. L'informe va rebre moltes crítiques, sobretot amb argument que

els models matemàtics no s'ajustaven a la realitat. L'any 1992 en van fer una revisió que varen titular *Més enllà dels límits (Beyond the limits)*, on es constata que ja s'havien traspassat alguns límits i es confirmava el model del 1972 en el seu pitjor escenari. Però trenta anys després encara escriuen un nou informe (*Limits to growth: The 30-Year Update*), en el qual les variables analitzades no fan sinó mostrar que anem cap al col·lapse. Per exemple, l'any 1998, el 45 % de la humanitat vivia amb uns ingressos de dos dòlars al dia o menys, mentre que el 15 % dels rics (entre ells nosaltres, els catalans) consumíem el 85% de les riqueses del planeta, i aquest abisme continua engrandint-se. També podem veure com la població no para de créixer. L'any 1972 hi havia 4.000 milions de persones al planeta i trenta anys després ja superàvem els 6.000 milions. En tot aquest temps, la pressió sobre els recursos naturals no ha parat, i en aquests moments hi ha signes d'esgotament en el subministrament de moltes matèries primeres com ara coure, alumini o ferro. Per altra banda, la contaminació de rius, mars, sòls i aire no ha parat d'incrementar-se i ja no diguem la concentració de gasos amb efecte hivernacle. Els escenaris que aporta el model World3, revisat trenta anys després, no pot ser més demolidor. Si continuem al ritme actual, l'any 2040 es començaran a mostrar símptomes de col·lapse. Els autors d'aquest informe proposen tres opcions per fer la transició cap un món sostenible: una és amagar, negar o confondre els senyals. En general, aquesta actitud pren la forma d'esforços per a traspassar els costos a aquells que es troben lluny, en espai i en temps. Una altra és alleugerir les pressions dels límits aplicant solucions tècniques o econòmiques. Aquestes aproximacions, però, no eliminen els motius de la pressió sobre els límits. La tercera opció és modificar les causes subjacents, reconèixer que el sistema socioeconòmic ha sobrepassat els seus límits i s'encamina cap al col·lapse i aleshores intentar canviar l'estructura del sistema.

En tot cas, el valor del seu treball és precisament haver elaborat un model matemàtic de comportament de la interacció entre el creixement demogràfic i un planeta amb recursos limitats, que s'ajusta amb molta precisió a allò que està esdevenint.

Una cultura ecològica seria, al meu entendre, una cultura de la maduresa: té a veure amb l'acceptació de límits (finitud humana, vulnerabilitat de la vida, entropia).

Els límits termodinàmics

La Segona Llei de la Termodinàmica de Sadi Carnot (1796–1832) formula que més entropia significa més desordre. Però donat que els éssers vius mantenen un elevat ordre intern, és evident que han d'intercanviar energia i matèria amb l'exterior per conservar l'ordre. Per a un temps curt (24 hores per a un animal superior), es pot considerar que l'organisme es troba en un estat estacionari. Així que, per sobreviure, la major part dels éssers vius consumeixen energia i generen contaminació o residus, perquè la vida no té manera d'escapolir-se de la Segona Llei. Així, doncs, pel fet de viure, un organisme genera entropia constantment i provoca un flux d'entropia cap enfora a través dels seus límits.

Sostenibilitat no vol dir protecció d'una mostra de biotops selectes: vol dir canviar la nostra forma de produir, consumir, treballar, divertir-nos, etc. (1)

Aquesta Llei va ser aplicada a la teoria econòmica per primera vegada per Sergei Podolinsky (1850–1891), aristòcrata ucraïnès exiliat a França que va intentar, sense èxit, sensibilitzar Marx en la crítica ecològica. Podolinsky va escriure una obra sobre economia energètica, on cercava conciliar el socialisme amb l'ecologia. Però no va ser fins a la dècada de 1970 que Nicholas Georgescu-Roegen (1906–1994) –d'origen romanès, però que va desenvolupar carrera als Estats Units– va alertar sobre el fet que l'economia no pot deslligar-se de l'entropia, és a dir, de la no reversibilitat de les

transformacions de l'energia i la matèria. I és que al final del segle XIX, els economistes clàssics van destruir la idea que l'economia està deslligada de la biosfera i, per tant, que no té límits. D'aquí ve que Georgescu-Roegen assenyalés la impossibilitat d'un creixement infinit en un món amb límits, perquè la biosfera té les seves pròpies regles que no podem canviar.

Aquest autor denuncia que el pensament econòmic occidental (ja sigui el capitalisme o el comunisme) té una concepció mecanicista que no inclou els factors naturals i, si bé és possible conservar l'energia en quantitat, aquesta energia es degrada en qualitat, amb la qual cosa provoca el fenomen de l'entropia o desordre progressiu.

Georgescu-Roegen empra la metàfora de crítica al sistema econòmic actual amb l'argument que és com estudiar l'aparell circulatori d'un animal sense considerar l'aparell digestiu. En aquesta visió errònia, com passa a la nostra economia actual, podríem veure que l'aparell circulatori és un sistema en perpetu moviment i que podem estimular a voluntat. Però la realitat és que és el sistema digestiu, amb l'aportació d'aliments des de

fora, aquell que permet el bon funcionament de l'aparell circulatori, i aquest està limitat a la disponibilitat d'aliments i als propis cicles de la natura. Així que la nostra economia depèn de recursos naturals de baixa entropia i escassos (hidrocarburs, terres fèrtils, aigua potable, etc.); la contaminació i l'esgotament són conseqüències esperables que no hauríem d'externalitzar com fem actualment, perquè llavors incrementem l'entropia de l'entorn i, per tant, dificultem la pròpia supervivència. Evidentment, amb noves tecnologies es poden produir adaptacions més harmonioses entre la societat humana i la natura que alenteixin la creació d'alta entropia. I de fet, si aquests cicles s'adaptessin a la mateixa recuperació entròpica de la natura per l'energia que rep del Sol, viuríem en una societat sensata. Tanmateix, fins ara, les noves tecnologies van encaminades a més producció, a més externalització de la contaminació i a reduir, en definitiva, la qualitat de vida. Georgescu-Roegen, amb la seva bioeconomia, va advertir fa més de trenta anys la necessitat d'introduir els fluxos dels recursos naturals a la nostra activitat econòmica. Tal com ho veiem avui, es pot donar la paradoxa que, com afirmava l'economista John Kenneth Galbraith (1908–2006), “quan el darrer home es trobi en un embús de tràfic i respiri l'aire emmetzinat que l'envolta, podrà estar content de saber que el Producte Interior Brut s'ha incrementat en una unitat”.

L'augment imparabile de la petjada ecològica

La petjada ecològica és un índex (vegeu la *Perspectiva Ambiental*, 34) desenvolupat per Mathis Wackernagel i William Rees durant la dècada de 1990, que ens permet comptabilitzar els recursos que necessitem, en superfície de territori consumit. La petjada ecològica és una superfície que s'expressa habitualment en hectàrees i que correspon al territori consumit per mantenir una població, regió, país o persona.

L'espai disponible sobre el planeta Terra és limitat: 51.000 milions d'hectàrees, però l'espai bioproductiu és d'11.500 milions d'hectàrees. Així que la petjada ecològica mitjana per persona amb l'actual població seria d'1,8 hectàrees per persona. Si tenim en compte que la petjada mitjana d'un europeu és de 4,5 ha i la d'un nord-americà de 9,6 ha, es veu clarament

Tal vegada un realisme pessimista, actiu i activador, ens sigui efectivament de més ajuda que un optimisme babau que tanca els ulls a la realitat. (1)

10 Acreixement

que alguns ens enduem una part del planeta que, en igualtat, no ens pertocaria. Però també cal saber que una petjada ecològica d'1,8 hectàrees (suposant una població estable) significa viure amb un estil que requereix d'un nivell d'austeritat important (equivaleix a l'estil de vida d'un xinès que viu al medi rural). Entre els anys 1960 i 1995, el consum mundial de minerals es va multiplicar per 2,5, el de metalls per 2,1, el de fusta per 2,3 i el de productes sintètics –com ara els plàstics– per 5,6. Aquest creixement va superar l'increment de la població del món i es va produir en el moment en què l'economia mundial experimentava un canvi, amb la inclusió de més sectors de serveis, com ara les telecomunicacions i les finances, que no necessiten tants materials com la fabricació, el transport i altres indústries que en una altra època havien estat dominants. Entre l'any 1900 i el 2000, la producció econòmica es va incrementar 18 vegades i assolí els 66.000 milions de dòlars l'any 2006.

No és possible construir una societat ecològica sense posar radicalment en qüestió les estructures de poder i de propietat. (1)

Recordem que només els EUA, amb un 5 % de la població mundial, consumeixen un 25 % dels recursos de combustibles fòssils del món i tenen una renda mitjana de 80 dòlars/dia. Per contra, 2.500 milions de persones (un 40 % de la població mundial) viuen amb 2 dòlars/dia o menys. I, mentrestant, pràcticament tots els ecosistemes del món s'estan reduint per cedir l'espai als éssers humans i als seus habitatges, explotacions agrícoles, centres comercials i fàbriques, i els residus s'acumulen. L'Índex Planeta Viu (*Living Planet Index*) mostra un descens del 35 % en la salut ecològica del planeta des del 1970 fins ara, mentre que el PIB s'ha multiplicat per tres respecte a aquell any. Segons aquest mateix índex, la nostra societat va superar la capacitat de càrrega del planeta el 1978.

Amb aquesta realitat, no cal dir que el planeta no és suficient per a nosaltres: mantenir l'estàndard de vida del Nord requereix de tres a sis planetes que no tenim. Això vol dir que els estem manllevant de les generacions futures. En altres paraules, estem condemnant a la misèria els que vindran darrere nostre, ja abans de néixer. Si continuem amb un índex de creixement del 2 %, tenint en compte el previsible creixement poblacional, cap a l'any 2050 ens caldrien més de trenta planetes més. Amb l'actual índex de creixement de la Xina, del 10 % anual, en un segle es multiplicaria per 736. És evident, doncs, que la desmesura actual mostra com mai que el creixement il·limitat és impossible en un planeta finit i

està abocat al col·lapse, com ja ha passat en altres moments de la història (vegeu el llibre de Jared Diamond, *Colapso*, Editorial Debate, 2006). ¿Com podem imaginar que el PIB que l'any 1950 era de 6.000 milions de dòlars i que el 2000 era ja de 43.000 milions pugui continuar creixent? Som davant del precipici, o de l'anomenada *paradoxa del nenúfar* plantejada per Albert Jacquard (1925–) l'any 1998, en la qual il·lustrava que, en una progressió geomètrica de 2, ens pot portar diversos anys que una població de nenúfars colonitzi la meitat d'un estany. Però un cop ho ha fet, li caldrà tan sols un any per colonitzar-lo tot i ofegar tota la vitalitat de la bassa.

La indústria es planteja estalviar en recursos, i les estratègies d'ecoeficiència van en aquest sentit. Estalviar fins a un 30 o 40 % de les matèries primeres i productes intermedis és possible. Però també queda clar que l'estalvi en la fabricació es tradueix en un increment de la producció. Aquesta és la *paradoxa de Jevons*, descrita per l'economista William Stanley Jevons (1835–1882), el qual va notar que, gràcies als avenços tecnològics, les calderes de vapor cada cop consumien menys carbó, però el consum global augmentava. La paradoxa és, doncs, que la major eficiència per a una tecnologia més avançada incrementa el seu consum. Un avió ens permet anar de Barcelona a París en noranta minuts i, per tant, hi ha més vols, com també, en haver-hi més autopistes, hi ha més trànsit o quan hi ha més facilitat d'accés a la informació –com suposadament calia pensar d'Internet–, el consum de paper imprès s'incrementa. L'optimisme tecnocientífic augura un futur brillant, en què es produiran panells solars a un cost irrisori, o podrem viatjar a Mart. Però hem de recordar que en la dècada de 1950, quan es van posar en marxa les centrals nuclears d'energia, es va assegurar que l'energia seria tan barata que no caldria ni pagar-la. Res més lluny de la realitat, i això deixant de banda els riscos radioactius que hem assumit i traspasarem a centenars de generacions d'éssers humans.

Podem imaginar el que vulguem, però, de moment, les 11.500 hectàrees bioproductives no es poden multiplicar. Podem, tanmateix, planificar per reduir la població del planeta i així fer una transició que ens deixi temps per adaptar-nos a una petjada ecològica raonable, per portar un estil de vida més còmode de forma igualitària. Però tots sabem que el tema

En les quatre dècades que van del 1960 al 2000 es va consumir més energia que en tota la història anterior de la humanitat. (1)

12 Acreixement

poblacional és un tabú, tot i l'evidència de la relació entre l'explosió demogràfica del darrer segle i la problemàtica ambiental actual. De fet, el dia que perdem l'accés al petroli fàcil, el declivi poblacional serà inevitable, fins assolir una població compatible amb les capacitats de càrrega del planeta, probablement una població mundial d'uns mil milions de persones, com abans de la industrialització (1860). Les decisions sobre la població no són senzilles i no estan exemptes de reptes culturals.

A principis del segle xx, a Catalunya es va promoure la primera «vaga de ventres» entre les dones que no acceptaven que els seus fills es convertissin en carn de canó per a les guerres d'Àfrica o en esclaus de les fàbriques. Davant l'actual situació d'amenaça real planetària, la consciència ambiental més aguda podria portar tota una generació, de manera voluntària, a renunciar a la procreació o limitar-la a un fill, com a compromís per a un futur possible. Però és evident que qualsevol canvi d'aquesta mena exigeix un canvi de paradigma social no només en termes de política demogràfica, sinó també de polítiques socioeconòmiques. La construcció d'una societat d'acreciment exigirà una notable dosi d'enginy, però també de renúncia i d'esforç. És impensable que el model d'ús de l'energia que emprem en el nostre estil de vida es pugui perpetuar i menys amb països emergents com Xina i Índia, amb creixements desmesurats que, en tot cas, no fan sinó imitar el que nosaltres hem fet abans.

Alan Durning, el 1992, a la seva obra *How much is enough?* («Amb quant n'hi ha prou?») apuntava una difícil opció: que l'obstinada recerca del consum no solament minaria la qualitat de vida d'aquells que són dins

de la societat de consum, sinó que disminuiria la capacitat de satisfacció dels que se situen fora de la classe consumidora. L'any 2006, un estudi més aviat conservador sota la direcció de Nicholas Stern, encarregat pel Govern del Regne Unit, va posar de manifest que el cost de frenar el canvi climàtic mitjançant la reducció d'emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, suposaria cada any, aproximadament, l'1 % del producte interior brut mundial, però també advertia que la producció econòmica global podria reduir-se en xifres que oscil·larien entre el 5 % i el 20 %.

Alguns sectors s'estan plantejant desmaterialitzar la seva activitat econòmica, és a dir, plantejar no tant el consum de productes com

L'entropia creixent és la trama implacable de tot allò que existeix (trama que tanmateix podem contrariar si acceptem la vigorosa abraçada del pare Sol). Assumir la finitud humana ens faria més savis. (2)

el del servei que aquests ofereixen i, lògicament, reduir els residus i reincorporar-los al cycle productiu. Un disseny *del bressol al bressol* (cradle to cradle), com planteja William McDonough, pot contribuir a ajustar l'escala econòmica. També els impostos sobre el greuge ambiental poden contribuir a reduir les emissions contaminants. Però per estabilitzar les concentracions de diòxid de carboni a l'atmosfera per sota de les 450 ppm (que es considera el límit perquè el canvi climàtic no sigui irreversible) caldria reduir el 90 % de les emissions globals abans del 2050. És a dir, que l'esforç econòmic que això suposa exigeix un canvi de paradigma respecte a la visió del sistema actual.

Com va expressar l'escriptor canadenc Ronald Wright (1948–), «si la civilització ha de sobreviure, ha de viure dels interessos i no del capital de la natura». Els interessos són el flux de béns i serveis procedent dels estocs de capital natural. Aquests estocs inclouen àrees verges, sòls de qualitat, diversitat genètica i els diversos embornals atmosfèrics, terrestres i aquàtics heretats de l'anterior generació. El capital natural proporciona béns com menjar, medecines, fertilitzants orgànics i matèries primeres per a incomptables processos de fabricació; ofereix serveis com el control d'inundacions, el reciclatge de residus, la formació de sòls i la pol·linització de les flors, i també manté els gasos atmosfèrics en equilibri, tot plegat de manera gratuïta. Quan es perd o es degrada el capital natural, el flux de béns i serveis es posa en perill o es perd totalment, de la mateixa manera que l'aniquilació d'estocs de capital humà destrueix la capacitat d'una comunitat d'oferir allotjament, comunicacions, subministrament d'aigua o d'energia. Per tant, no esgotar els estocs de capital natural i els fluxos de serveis de l'ecosistema és un requisit per aconseguir la sostenibilitat. La petjada ecològica ens ofereix una forma valuosa de comptabilitat ecològica, per utilitzar-la com a termòmetre de les millores econòmiques que introduïm a favor de l'acreixement.

Millorar la qualitat de vida, avançar cap a la sostenibilitat, requereix no només fer (coses, obres, grans proeses tecnològiques, etc), sinó també no fer, deixar de fer. (1)

L'energia com a eina d'educació per a l'acreixement

L'energia que ens aporta l'extracció del petroli o la fissió nuclear, en comparació amb la dels aliments que ens permeten viure, literalment ens ha obnubilat. Per això, no hi pot haver acreixement sense emprendre un

14 Acreixement

Superar la infància és acceptar que existeixen límits i interioritzar-los. Una civilització infantilitzada somia superpoders; i la tecnologia els promet. (1)

programa d'alfabetització energètica amb urgència. Desconèixer les dades del consum elèctric a casa nostra i les conseqüències ambientals dels quilowatts/hora consumits és només la punta de l'iceberg.

Les dietes dels humans adults contenen entre 1.000 kcal/dia (48 W) i 4.000 kcal/dia (193 W). Fer de llenyataire durant unes vuit hores requereix d'una aportació energètica equivalent a unes 2.100 kcal (305 W). Això vol dir menjar aliments rics en calories com ara llegums, cansalada, etc. Però potser hem de considerar que viure, simplement, també requereix energia. El metabolisme basal o manteniment de les funcions vitals (respirar, mantenir la temperatura, el to muscular, etc.) en una persona adulta de 70 kg requereix 80 watts de potència. En un dia, això suposa 1,92 kWh, que en combustible alimentari requeriria 1.651,2 kcal. Tanmateix, si considerem que dormim unes vuit hores, la quantitat de combustible es reduiria a 1.100 kcal. Per fer exercici, es requereix d'una potència energètica de 300 a 400 watts. L'energia que es consumeix quan es fa exercici està en funció del temps. Fer exercici una hora al dia requereix l'aportació energètica de 300 Wh (0,3 kWh) o 258 kcal.

Fa mil·lennis, els humans vam descobrir que llaurar amb bous o mules era un bon exemple d'externalitzar l'energia de la sang. Durant segles, les energies de la sang, és a dir, les relacionades amb l'aportació dels aliments, van ser bàsiques. Però el «combustible alimentari» de cadascú de nosaltres, aquell que ens determina la capacitat de treball, conté una quantitat d'energia absolutament ridícula si la comparem amb la que contenen els combustibles fòssils, els quals, però, només poden alimentar màquines.

Un quilo de fusta té un contingut energètic d'un 3.500 kcal, que equivaldrien a 4,07 kWh, que és l'energia que podríem obtenir amb una pèrgola de plaques fotovoltaïques de darrera generació, de 2,6 kW de potència, en un any, comptant unes 1.500 hores de sol a l'any. Una tona equivalent de petroli (TEP) proporciona 10.000 kcal/kg i, quan aquest petroli es crema, allibera una energia de 10 milions de kcal (10.000 megacalories o 10 gigacalories). Cal dir que la quantitat d'energia alliberada depèn de cada tipus de combustible. L'any 2003, la mitjana del consum energètic per càpita d'energia primària a la Unió Europea va ser de 3,9

TEP (el mateix any, als Estats Units va ser de 8 TEP, i a Etiòpia, d'uns 0,025 TEP). Sense anar més lluny, la ciutat de Madrid durant la dècada de 1960 va doblar el seu consum energètic: de 500 kg equivalents de petroli per càpita, va passar a 1.000 kg, quantitat que actualment se situa en 2,5 TEP. El significat d'aquestes dades, una vegada més, ens costa de comprendre. Si ara ens fixem en el consum elèctric per càpita anual, resulta que la mitjana dels països rics de l'OCDE l'any 1999 fou de 8.000 kWh/hab./any, contra els 80 kWh/hab./any dels països més pobres. Aquesta despesa energètica no està exempta d'impacte ambiental, que es tradueix en emissions tòxiques a l'atmosfera (unes vuit tones de diòxid de carboni cada l'any).

Un aerogenerador modern de 1.000 kW estalvia l'emissió de prop de 2.000 tones de CO₂ a l'atmosfera, que es deixen de produir amb altres fonts. I una petita instal·lació domèstica de pèrgola fotovoltaica d'1 kW al terrat de casa, que ocupa menys de 9 m² de superfície, pot estalviar unes 0,65 tones de CO₂. La quantitat de treball que ens permet desenvolupar l'energia dels combustibles fòssils o l'energia nuclear és astronòmica (en comparació de la que ens aporten les energies renovables), però en la mateixa proporció incorporem els problemes ambientals i, per tant, el risc ecològic que assumim. Les energies renovables ens obliguen a un estil de vida més eficient, més estalviador i, sobretot, més conscient d'allò que suposa l'energia. Sens dubte, un dels principals problemes amb què s'enfronta la nostra civilització és que ens hem tornat uns analfabets energètics. Recuperar l'educació energètica és essencial per avançar cap a una societat duradora.

Reforma o revolució per a una societat duradora

El projecte del decreixement o acreixement és un repte polític per construir, tant en el Nord com en el Sud, societats convivencials que estalviïn i siguin autònomes. Si al Nord el decreixement és clarament la reducció dels nivells de consum, al Sud és l'intent d'un desenvolupament que, tot eliminant els obstacles que impedeixen que les societats avancin, igualment desemboqui en un decreixement serè, convivencial i sos-

Creiem en els miracles, però no en la màgia. (2)

16 Acreixement

tenible. Així, Latouche proposa: «Caldria que imaginéssim l'infern com un lloc d'abundor inaccessible i el paradís com un lloc de frugalitat compartida. A l'infern, hi regna la més increïble «riquesa», però tot o gairebé tot es perd perquè no pot ser consumit; en el paradís les provisions són molt menys nombroses, però cadascú en té finalment suficient: és l'alegre ebrietat de l'austeritat compartida. Passar de l'infern del creixement insostenible al paradís del decreixement convivencial suposa un canvi pregon dels valors en els quals creiem i sobre els que hem organitzat la nostra vida. I és que mentre els rics celebren, els pobres hi aspiren. Un sol déu, el progrés; un sol dogma, l'economia política; un sol edèn, l'opulència; un sol ritme, el consum; una sola pregària: Creixement nostre que sou en el cel... A tot arreu, la religió de l'excés reverencia els mateixos sants –

desenvolupament, tecnologia, mercaderia, velocitat, frenesí–, persegueix els mateixos herètics –els que estan fora de la lògica del rendiment i del productivisme–, dispensa una mateixa moral –no tenir mai suficient, abusar, mai és poc, tirar sense moderació i després tornar a començar i així una i altra vegada».

Endegar polítiques d'acreixement exigeix una veritable desintoxicació col·lectiva del creixement i recuperar els valors, reconstruint el nostre imaginari amb valors de millora de les condicions socials, d'estar bé junts i atrevir-se a endegar allò que Latouche anomena *espiral virtuosa de les vuit «R»*, és a dir: redistribuir, reduir, reciclar, restituir, reestructurar, reconceptualitzar, reavaluar, relocalitzar. Unes ens calen amb més força al Nord, i al Sud li cal, a més: trencar, renou-

var, retrobar, recuperar. En definitiva, és evident que tot plegat exigeix un canvi de paradigma que no és senzill, però només essent conscients que és necessari el podem impulsar. A la realitat, el consum implica menys qualitat de vida per qui no hi pot accedir i fer servir «esclaus» per satisfer els nostres desitjos. Comprar barat sovint és sinònim d'assumir que en algun indret algú hi està perdent, com per exemple el qui treballa moltes hores per quatre rals, sigui a la Xina o a tocar de casa. El valor de les coses no és tant el seu preu com la seva utilitat, i estem envoltats de coses inútils o que fan un servei ben limitat, com passa amb el cotxe, que sovint passa més hores aparcat que no pas fent-se servir. L'economia del diner no és l'única economia possible.

Els moviments ecopacifistes tenen, en termes històrics, la raó de la seva part; però això només es reconeixerà quan sigui massa tard. (1)

En un món finit, l'economia real no pot basar-se només en un increment de la producció i del consum. Però l'exploració d'una nova economia només es pot fer des de la bioeconomia, regida per les pròpies lleis de la biologia, unes lleis que ens afecten també com a societat. Fins ara, l'economia imperant ha estat fora d'aquestes lleis. Georgescu-Roegen ho explica molt bé quan diu que «només una vigorosa campanya que difongui el manament d'una nova ètica podrà ajudar i, d'aquesta manera, passariem d'una ecologia de saló a una ecologia pràctica que permetés assolir la plenitud de la saviesa, en lloc de consentir infinites prèdiques sobre com serà el món en el futur». Un precepte per a una època en la qual la lluita de l'home sobre els recursos naturals amenaça tota l'espècie, exigeix un nou manament: «Estima a la teva espècie com a tu mateix, perquè la generació actual i la futura puguin gaudir de la vida plena». Per això, més que lleis o emprar la força, ens calen conviccions profundes de nous valors que no es poden canviar amb la coacció, sinó amb la persuasió. Però potser la humanitat no és capaç de fer aquest canvi en el seu cor. El mateix Georgescu-Roegen reconeix que “mentre el desenvolupament econòmic fet a base d'abundor industrial pot ser de moment un benefici per a nosaltres, i per aquells que potser el podran gaudir en un futur proper, definitivament va contra l'interès de l'espècie humana com un tot, si és que aquest interès és tenir una vida tan llarga com sigui, compatible amb la seva dotació de baixa entropia. En aquesta paradoxa del desenvolupament econòmic, podem adonar-nos del preu que l'home ha de pagar pel privilegi únic de poder anar més enllà dels límits biològics en la lluita per la vida”. Tecnologies contra natura com la dels organismes modificats genèticament no fan sinó mostrar-nos que saltem els límits biològics previsibles i podem obrir la capsa de Pandora. Assolir una societat acreixent és possible adoptant la bioeconomia, i Georgescu-Roegen proposà la seva pròpia recepta basada en nou punts, totes elles mesures molt simples i quasi anodines en aparença, però que són susceptibles d'engegar els cercles virtuoses de l'acreixement:

Viure com si no hi hagués temps i com si no existís l'espai (menjar cireres tot l'any, volar low-cost a l'altre extrem de la Terra) és la «promesse de bonheur» de la globalització capitalista. Expressem-ho d'una manera gràfica: la societat industrial del segle XX s'assembla a un enorme infant galtaplè arrapat a una enorme pit del que no deixar de mamar petroli ni un sol instant. (1)

1. Tornar als anys seixanta-setanta per a la producció material, amb una petjada ecològica igual o inferior a un planeta.

18 Acreixement

Quant és suficient? No serà veritat que, així com l'excés de sucre podreix les dents, l'excés de petroli podreix la societat? (1)

2. Internalitzar els costos del transport i evitar els viatges quilomètrics de totes les mercaderies.
3. Relocalitzar les activitats perquè la producció se situï prop del consumidor.
4. Adoptar el programa de l'agricultura propera a la població (com defensa la confederació camperola de José Bové).
5. Impulsar la producció de béns relacionals.
6. Adoptar l'escenari Negawatt i del Factor 4 per reduir el malbaratament d'energia.
7. Penalitzar fortament les despeses publicitàries.
8. Decretar una moratòria sobre la innovació tecnològica per a fer-ne un balanç seriós i reorientar la recerca científica i tècnica en funció de les noves aspiracions.
9. Adoptar un estil de vida més frugal, que redueixi la nostra addicció al consum.

La subversió de l'acreixement

El terme decreixement està inspirat en les reflexions d'economistes com ara Nicholas Georgescu-Roegen. En realitat, la constatació de la impossibilitat termodinàmica d'una economia en creixement continuat ja va fer plantejar conceptes com ara «creixement zero», «desenvolupament durable» i, és clar, «estat estacionari». El fet de la decreixença també vol ser un símbol contra el creixement pel creixement, el motor del qual no és altre que la recerca del profit pels qui controlen el capital i les conseqüències del qual són desastroses per al medi ambient. Alguns dels seus impulsors han plantejat que, per a ser exactes, cal parlar d'una «a-creixença», com es parla d'«a-teisme», més que no pas d'una «de-creixença», terme que s'ha popularitzat més. En realitat, l'acreixement o decreixement planteja l'abandó de la fe o de la religió de l'economia del creixement, la del progrés i la del desenvolupament permanent. Es planteja, doncs, com un eslògan sociopolític que, tot i les implicacions teòriques implícites, vol ser una proposta subversiva contra el desenvolupament sostenible. I és una proposta subversiva, perquè per reduir el nostre creixement econòmic ens caldrà adoptar una nova cultura del benestar basada no pas en l'acumulació material, sinó en gaudir del temps, de la cultura, de l'amistat i d'altres valors fins ara menystinguts a favor de la producció econòmica.

La idea d'un desenvolupament sostenible o durable és un oxímoron per excel·lència, com ho poden ser les *guerres netes*, el *consumisme verd*, la *intel·ligència militar* o l'*economia solidària*. El model de desenvolupament seguit per tots els països fins avui és fonamentalment no sostenible. Com va dir Nicholas Georgescu-Roegen, «el desenvolupament durable no pot ser en cap cas separat del creixement econòmic». Fins i tot no es pot reduir un sense l'altre, com el desenvolupament de la planta, que reposa sobre el creixement de la llavor. Aquesta lògica de creixement és incompatible amb la finitud del planeta. El desenvolupament no podria ser ni durable ni sostenible. Si es vol construir una societat durable i sostenible cal sortir del desenvolupament i, per conseqüència, sortir de l'economia, ja que aquesta incorpora, en la seva mateixa essència, la desmesura. La idea de desenvolupament ens fa pensar en l'evolució constant, com pot ser el desenvolupament embrionari que porta de dues cèl·lules sexuals a un individu adult. Però l'evolució distingeix entre el desenvolupament com un procés finit i el creixement, que en tots els processos vitals té sempre límits.

En l'àmbit de l'economia, s'ha volgut assimilar aquesta visió de la biologia com si es tractés d'un organisme econòmic que evoluciona, però han oblidat que tota evolució porta implícita la mort. Un organisme neix i creix, és el seu desenvolupament, quan creix es modifica; una aglà no esdevé una gran llavor, sinó un roure, per exemple, i aquest és el seu desenvolupament. Però el creixement no és un fenomen infinit, ja que a la fi d'un cert temps l'organisme mor; fins i tot els roures, que poden arribar a ser arbres centenaris. Una taxa de creixement continu del 2 al 3% anual, conduiria l'organisme econòmic a créixer set-centes vegades en un segle.

La nostra economia es troba dins d'un cicle pervers de creixement il·limitat, de creixement incontrolat del consum per fer créixer la producció que, al seu torn, fa créixer el consum i així successivament. I mentre anem acumulant possessions, estem desballestant el mateix entorn que ens dóna sosteniment. Per primera vegada ens enfrontem a dues realitats: el famós *teorema del nenúfar* i la *síndrome de la granota bullida*. Ja hem comentat la teoria que quan un nenúfar colonitza un estany ho fa doblant la seva superfície cada any i potser trigarà cinquanta anys a colonitzar-ne la meitat, però només li caldrà un any per ocupar la meitat restant. Som en aquest punt, en

L'opció és viure (el millor possible) amb menys o transformar-nos en monstres. I ja anem camí de la segona opció. De veritat volem acceptar convertir-nos en monstres? (1)

20 Acreixement

el qual un nou increment en la depredació ambiental ens pot situar a l'ull del col·lapse de la nostra civilització. No seria, per altra banda, la primera vegada en la història de la humanitat, com ho fa palesa la desaparició de civilitzacions avançades com la Maia o l'Imperi Romà. Per algun absurd de la lògica, ens hem cregut que ho podem colonitzar tot sense problemes.

Per un altre costat, hi ha la síndrome de la granota bullida abans esmentada. Si posem una granota, un organisme incapaç de detectar la variació ambiental de la temperatura, en una olla amb aigua temperada, la granota nedarà tranquil·lament. Si comencem a escalfar l'olla, la temperatura de l'aigua s'incrementarà i la granota continuarà nedant sense immutar-se, perquè no pot percebre aquest augment. Malauradament, quan l'aigua assoleixi els 42 °C l'animal simplement morirà, perquè aquesta és la temperatura a la qual es degraden les seves proteïnes (com també les nostres). El resultat és que, si li poguéssim preguntar a la granota com se sent entre els 37 i els 40°C, mentre es va incrementant dècima a dècima la temperatura, no sabria adonar-se de la diferència, perquè el seu organisme és incapaç de detectar aquesta variació ambiental. En definitiva, podem bullir una granota sense que ella s'adoni que li estem escalfant el brou. La síndrome de la granota

bullida és un símil per explicar que l'actual situació de crisi ecològica global no ens és perceptible per determinar l'efecte final i, per això, pot ser que entre l'aparença sana que tenim avui i la mort definitiva hi hagi un interval d'unes hores. Així doncs, els científics, amb aquest símil de la granota bullida, adverteixen que ens trobem en un moment prou crític, perquè potser ja haguem superat el llindar de la possibilitat d'aturar la pròpia extinció i la de moltes altres formes de vida.

Ara mateix només tenim algunes evidències, encara no letals, que, tanmateix, indiquen que estem arribant al «punt d'ebullició ambiental». L'augment de càncers, de malalties respiratòries, d'al·lèrgies, etc., ens haurien de posar en estat d'alerta. Però, curiosament, com si de granotes dins d'una olla al foc es tractés, ni ens immutem. Sembla que no tinguem cap estímul per a sortir de «l'olla», com els passa a les granotes. La generació de gasos d'efecte hivernacle, el risc radioactiu, el forat de la capa d'ozó, ens sembla que tenen una probabilitat prou baixa per ser mortals

Les nostres paraules, qui les descontaminarà?
Els nostres pensaments, quan seran alliberats?

per a la nostra civilització. Som incapaços, socialment parlant, de percebre aquesta escalada de degradació planetària que el nostre estil de vida està causant. Continuem nedant tranquil·lament sense canviar res. Com els animals de temperatura variable, som insensibles als canvis ambientals provocats per les més de 100.000 substàncies químiques que ens envolten o a la toxicitat de la combustió dels derivats de petroli. Pot ser que la nostra civilització es trobi tan sols a un grau ambiental de desaparèixer.

L'única estratègia racional i sensata davant d'aquesta incertesa és canviar l'estil de vida sobtadament i esperar que la mateixa inèrcia que hàgim creat no ens acabarà de coure, tot i haver abandonat l'olla perquè la cuina era ja tota ella un pastís de flames. La síndrome de la granota bullida és una metàfora per a reflexionar sobre els límits de la vida i la percepció que en podem tenir. Per això, el principi de precaució sobre el risc ambiental que volem assolir és l'única defensa per a sobreviure. Canviar de vida o perdre-la. Aquesta és la qüestió. La granota ja està bullida. Volem continuar nosaltres dins el brou tòxic que hem creat i que mal anomenem progrés? La resposta no és al vent, sinó dins el cor de cada un de nosaltres. No és senzill, però hem d'assumir amb humilitat que no hi ha futur si continuem com fins ara. La clau per sortir de l'olla és una vida més simple, més austera. Si no reaccionem, ja sabem el final: un planeta calent amb milions d'humans «bullits» mentre celebraven tenir més de tot. La ignorància és atrevida, però encara no som granotes. Aquesta és l'advertència implícita del decreixement.

El projecte d'una societat autònoma i econòmica que abraça l'harmonia amb l'entorn sense perjudici de la felicitat humana ha estat formulada des de les darreries dels anys seixanta per pensadors com ara Ivan Illich, André Gorz, Cornelius Castoriadis i Nicholas Georgescu-Roegen, entre altres. El fracàs del desenvolupament al Sud i la pèrdua de referents al Nord és la realitat que ha inspirat molts pensadors a qüestionar la societat de consum i les seves bases imaginàries: el progrés, la ciència i la tècnica. La presa de consciència de la crisi del medi ambient que es produeix en aquests moments amb l'amenaça del canvi climàtic hi afegeix una nova dimensió.

Decréixer no era per a Georgescu-Roegen una categoria primàriament econòmica, sinó una conseqüència interna i inevitable de les lleis de l'entropia; però cada cop augmenta més en l'àmbit de les ciències humanes

La lluita no es decideix als carrers, sinó als carrerons de la consciència. (2)

22 Acreixement

la sensació que el «decreixement sostenible» no és possible. Per a Serge Latouche, un dels principals instigadors del pensament de la decreixença, «per creure avui que un creixement exponencial pot continuar indefinidament en un món finit (i curull de mercaderies al Nord i de misèria al Sud) cal ser boig o economista». O en altres paraules: a nivell mundial, la producció surt cada cop més barata –si més no mentre el govern comunista de la Xina tingui els obrers ben fermats–, però per vendre cal destruir cada dia el medi natural i crear necessitats i modes cada cop més inversemblants i psicològicament perturbadores de manera que, com en la dita catalana, ens estem menjant les tovalles. Finalment, Jorge Riechmann, en un poema dedicat a Georgescu-Roegen, planteja un bon símil per a la reflexió: «Si bé els arbres poden convertir-se en mobles, els mobles no poden convertir-se en arbres... però els nostres tecnòlegs estan a punt d'aconseguir-ho». Aquesta fe cega en la ciència i la tècnica no fa sinó incrementar l'escalada insostenible.

La limitació necessària del nostre consum i de la producció, i l'aturament de l'explotació de la natura i de l'explotació del treball pel capital, comporta un augment de la creativitat i la possibilitat de menar una vida molt més digna que l'actual. I és que ser més rics en termes d'economia domèstica, sovint no és garantia de ser més feliços. Per això, el mateix Latouche defensa que «per a concebre una societat serena de decreixement i assolir-la, ens cal literalment sortir de l'economia. Això vol dir qüestionar l'hegemonia de l'economia sobre la resta de la vida a la teoria i a la pràctica, però sobretot dins els nostres caps. Una condició prèvia és la ferotge reducció del temps de treball imposada per garantir al major nombre de persones un treball satisfactori».

Tanmateix, també hi ha valors que cal estimular, com per exemple els de redistribuir, reduir, reutilitzar, reciclar, reeducar, reconvertir, redefinir, repensar, etc. Tots aquests valors caldria que prevalguessin sobre els valors actuals. L'altruisme s'hauria d'imposar a l'egoisme, la cooperació a la competència desenfrenada, el plaer de l'oci a l'obsessió pel treball, la importància de la vida social hauria d'estar per damunt del consum il·limitat, el gust pel treball ben fet, per sobre de l'eficiència productiva i allò que és raonable per davant d'allò que és racional. Per lluitar contra els actuals valors, que són sistèmics i invasius, només podem defensar-nos impulsant aquest nou imaginari d'una cultura del «Prou!» feta de petits

Bicicletes que substitueixen automòbils és progrés. Automòbils que substitueixen bicicletes és retrocés. (1)

gests compartits socialment, i agraïts, perquè som una suma d'individus als quals ens fa sentir bé imaginar el present d'una altra manera.

La internalització de les economies externes, en principi, segons la teoria econòmica ortodoxa, permetria, si fos portada fins a les últimes conseqüències, realitzar gairebé del tot el programa d'una societat del decreixement. Totes les disfuncions ecològiques i socials podrien i haurien d'anar a compte de les empreses que en són responsables. Només cal que imaginem el pes de l'impacte de la internalització dels costos dels transports sobre el medi ambient, sobre la salut, etc. Evidentment, les empreses que obeeixen a la lògica capitalista quedarien àmpliament desanimades. En un primer temps, un gran nombre d'activitats ja no serien «rendibles» i el sistema es bloquejaria. Però, ¿no seria precisament aquesta una prova suplementària de la necessitat de sortir d'aquest sistema i, alhora, una via de transició possible cap a una societat alternativa?

El decreixement, ben segur, ha d'anar acompanyat de la utopia local, ja que és l'estratègia més realista per compartir la vivència concreta d'una nova visió entre els ciutadans, que són els qui proveeixen les esperances i les possibilitats dins un marc social assumible. En aquest sentit, l'experiència de moltes iniciatives d'ecologia de ciutats i comunitats apunta al fet que es poden impulsar pràctiques per a la transició a petita escala, però que sumen un gran moviment interconnectat per uns objectius comuns. Una d'aquestes propostes és el concepte de *ciutats en transició* sorgida del Pla d'Acció per la Reducció Energètica de Kinsale, a Irlanda, que planteja quatre supòsits:

- Que és inevitable viure amb un consum d'energia molt més baix i que és millor planejar-ho perquè no ens agafi per sorpresa.
- Que les nostres comunitats i assentaments no tenen la robustesa per poder fer front a una crisi d'escassetat.
- Que hem d'actuar col·lectivament i fer-ho tots alhora.
- Que l'enginy col·lectiu d'una comunitat és capaç de realitzar un disseny creatiu i proactiu per assumir un estil de vida més enriquidor, harmònic amb l'entorn i que no sobrepassi els límits planetaris.

Altres pensadors ho complementen afirmant que el canvi passa per oferir una organització alternativa a la d'un govern mundial, la de la bioregió, és a dir, les regions naturals on els ramats, les plantes, els animals, les aigües i els homes formen un conjunt únic i harmoniós, ja que la creació

Pobresa de béns o pobres de temps. I mentre la vida se'n escapa. (1)

24 Acreixement

d'iniciatives locals «democràtiques» seria més «realista» que la d'una democràcia mundial. Si s'exclou la possibilitat de fer caure frontalment la dominació del capital i dels poders econòmics, queda la possibilitat de la dissidència. Tanmateix, l'aposta del decreixement ho és a favor que l'aspiració a la justícia combinada amb la sobrietat impulsarà la humanitat cap al camí raonable d'una democràcia ecològica, més que no pas cap a un suïcidi col·lectiu.

Simplicitat i acreixement, un nou estil de vida

Com s'ho fa una espècie que ha agafat un empatx per superar-lo? Doncs dejuna. Per altra banda, el dejuni és a bastament conegut pels seus efectes terapèutics. La nostra societat ha arribat a uns límits d'empatx per al qual ja no s'hi valen mesures dissuasives. Ens cal impulsar allò que alguns economistes anomenen el decreixement o acreixement, és a dir, directament deixar de consumir. Imaginem-nos que som en un bufet i que som els primers de la cua. El banquet no només inclou aigua i aliments, sinó també els materials necessaris per a obtenir roba, refugi, sanitat i educació. Com sabrem quina quantitat hem de prendre de cada cosa? Quina quantitat és suficient per a deixar-ne prou per als que hi ha darrere, a la cua? I no solament per als altres sis mil milions de persones que hi ha ara, sinó per als que encara han de néixer i per a la resta dels éssers vius que ens acompanyen en aquest planeta. Aquesta és la reflexió que ens proposa un

Avui és utòpic fer les paus amb la natura, aturar l'expoli del Sud i deixar de fer mal als animals. (2)

moviment d'abast global que impulsa el que s'anomena “simplicitat vital”.

Tanmateix, un estil de vida simple o no consumista s'ha de poder mesurar. Una d'aquestes eines de mesura és l'anomenada petjada ecològica, que ja hem comentat, un indicador que valora la superfície ecològica necessària per a cobrir les necessitats vitals, en consum de recursos i en assimilació de residus, d'una població determinada en un territori, a fi de satisfer el seu estil de vida d'una manera indefinida. És un càlcul que ens dóna una idea del nostre impacte sobre un territori i ens ajuda a entendre la relació entre una població determinada, el seu consum de recursos, l'alteració de condicions de l'entorn que això comporta i el nivell d'esgotament que pot suportar el seu territori. En certa manera, es pot

assimilar al que seria el Producte Interior Brut de l'economia, però en termes de sostenibilitat ambiental.

Perquè ens fem una idea de l'impacte de la nostra petjada ecològica, la primera que es va calcular a Catalunya –el 1998– va determinar que es necessitaven al voltant de 3,26 hectàrees/habitant. El 2004, aquesta relació havia pujat a 3,92 ha/habitant, un increment d'un 20% en menys d'un lustre. Als Estats Units, la petjada ecològica és de 9,5 ha/habitant i a l'Índia de 0,8 ha/habitant. La mitjana planetària és de 2,2 ha/habitant. Però, tornant a Catalunya, aquesta petjada –tenint en compte el conjunt de la població– implica

que, per a mantenir l'actual estil de vida, necessitaríem una superfície 7,8 vegades superior a l'actual. Això és físicament possible només perquè importem el que necessitem d'altres territoris i hipotequem els recursos de les generacions futures.

Ben segur que no es fàcil definir o quantificar un estil de vida simple. A l'obra *Simplicitat radical*, Jim Merkel determina que és aquell que es pot dur amb una petjada ecològica de 2,43 ha/habitant o menys. És evident que, en el cas de casa nostra, això significa reduir en més d'un 60% l'actual consum de materials i energia. Sens dubte, no és una tasca senzilla, perquè significa reduir, però no hi ha motiu per pensar que un estil de vida més simple no pot gaudir d'abundor, de comoditat i de progrés. El benestar actual és exagerat i, sobretot, és el resultat d'un sistema altament ineficient i poc eficaç. També sabem que tenim la tecnologia per a reduir en un factor d'entre 4 i 10 l'actual consum de matèries i d'energia sense perdre benestar. L'exemple més clar el tenim en la il·luminació, ja que amb una bombeta d'incandescència fem llum, però essencialment generem calor, quan amb una bombeta fluorescent compacta reduïm per quatre el consum i la calor sense perdre intensitat de llum.

El nostre món es basa en la ineficàcia i l'obsolescència, és a dir, en un disseny que fomenta els residus i la contaminació, perquè no pensem en les conseqüències ambientals i molt menys en el llegat tòxic que podem deixar als nostres fills, que amb tant amor posem al món. Simplicitat radical o moderada, tant li fa. La qüestió és que siguem conscients que cada objecte que adquirim, potser innecessari, s'afegeix al «pes ambiental» que pertorba el planeta i, per tant, amenaça la nostra existència. Potser seria

Som gairebé quaranta milions d'éssers humans. No dic que sobri ningú. Som menys de noranta óssos bruns. Dic que en falten molts. (2)

26 Acreixement

Reconciliar-se amb un mateix mentre es pugui. Amb els nostres semblants llevat de causa major. Mai amb aquest món mentre sigui possible. (2)

interessant fer-nos adonar del pes d'andròmines i altres pertinences que tenim o portem a sobre. L'única manera d'adonar-se d'una addicció és mesurar-la i, a partir d'aquesta valoració, adoptar mesures graduals per assolir nivells més assenyats. La nostra societat ha estat educada en el «caixa o faixa». Vols deixar de fumar? Doncs ni una cigarreta a partir d'avui i posa't pegats de nicotina. Potser seria millor reduir d'una cigarreta en una i amb una mica de temps. L'aprenentatge de l'autocontrol mesurat és molt important en l'àmbit ecològic, perquè l'actual desgavell socioecològic és fruit d'una desmesura que no es percep.

L'actual societat del consum, basada en produir més, potser s'hauria de convertir en una societat de serveis dels quals fóssim usufructuaris i que paguéssim no tant per a la seva propietat en exclusiva com per al seu ús racional. Es poden donar molts consells per portar una vida més simple, però per damunt de tot, el més important és portar la comptabilitat per ser conscients del que consumim. Aquesta és la fórmula que ens proposa el mètode de la simplicitat radical de Jim Merkel, portar la comptabilitat ambiental del nostre estil de vida i ser conseqüents per reduir-la fins a les 2,43 ha/habitant o menys. Des de les entitats juvenils, hauríem d'animar a portar la nostra pròpia comptabilitat ambiental. Quants litres d'aigua consumim, quanta energia, quants quilòmetres fem a peu o en bicicleta, en transports col·lectius o vehicles privats, quants mobles, roba i altres pertinences tenim amb pes.

Un altre aspecte clau per a una vida més frugal és ser conscients de l'impacte de l'actual model demogràfic. Al capdavant, la petjada ecològica és un consum que es divideix pel nombre total d'humans. Per això, cal una reflexió profunda sobre la grandària de la família. Els càlculs i les tendències demostren que per iniciar una davallada de la població mundial caldria procrear un sol infant per parella, però perquè aquesta realitat fos desitjable per part de tothom caldria assumir un model cultural i social diferent.

Altres aspectes per contribuir a una menor petjada ecològica són reduir el consum de carn i de combustibles fòssils de la nostra mobilitat. Es pot optar per ser vegetarià, però també es pot reduir el consum de proteïna animal setmanal a un màxim de 150 g davant els 350 g de mitjana actuals. Al llarg del dia, podem planificar el nostre temps perquè ens permeti fer els desplaçaments a peu, en bicicleta o en transports col·lectius. Per

exemple, recórrer una distància de 3,5 km ens pot costar caminant uns 40 minuts en els quals no podrem fer altres activitats, però estem fent salut, que és encara més important que divertir-se o treballar més hores per guanyar més, atès que sense salut no es fa ni una cosa ni l'altra.

El 1961, la petjada ecològica de França encara es corresponia tot just a un planeta, contra els tres d'avui. ¿Vol dir això que a les llars franceses menjaven tres vegades menys carn, bevien tres vegades menys aigua i vi, usaven o cremaven tres vegades menys electricitat o benzina? Segurament no, però el petit iogurt amb maduixes que mengem avui encara no incorporava els seus 8.000 km de transport! La roba que portem tampoc és la mateixa, el bistec devorava menys greixos químics, els cereals menys plaguicides i la soja importada no creixia sobre selva desforestada.

Les 2,43 ha/habitant que ens proposa el mètode de la simplicitat radical inclouen un estil de vida molt similar al que portem ara, però més auster i amb menys residus. Tot i això, amb aquest model la bioproduktivitat del planeta es consumiria un 20% més ràpid del que triga a generar-se. Això vol dir que endarrerim l'atzucac, però que cal reduir encara més. És evident que cal un aprenentatge progressiu si pretenem que els qui som fills de l'abundor i la malversació fem una vida més senzilla. El canvi no es pot fer d'un dia per l'altre. La clau és incorporar una nova ètica, uns valors socioecològics que ens permetin valorar la vida dels éssers futurs i de la resta dels éssers vius. Una ètica en la qual reconeguem que la nostra espècie no és pas la reina de la creació i que el seu pas pel planeta no és pas el d'un propietari dèspota, sinó només el d'un usufructuari que ha de deixar el patrimoni del qual ha gaudit com a mínim igual, sinó millor, de com li han llegat. La moral religiosa ha fet molt mal, perquè assumeix l'ésser humà com un ésser superior que pot fer tot allò que li vingui de gust. La laïcitat és un bon punt de partida que ens fa més humils. No és senzill portar una vida simple, però és l'única possibilitat per no acabar com la granota bullida. Ara hi som a temps i tenim les eines per fer-ho. La irracionalitat és no viure d'una manera més senzilla.

La responsabilitat personal es presenta, doncs, com una qüestió de responsabilitat col·lectiva que és la suma de molts. Ens agradi o no, cada kilowatt llençat perquè la climatització té el termòstat entre els 23–25 °C en lloc dels 27 °C –que són més que

No tenim afany per anar a les arrels de res, però ens en sobra per decorar les conseqüències. (2)

28 Acreixement

escaients si la humitat no supera el 50%—, són emissions a l'atmosfera que intoxicuen o malmeten el futur dels nostres fills, però que també consumeixen el nostre present. Potser per això, avui, estimar els nostres fills exigeix que els adults ens estimem una mica més la nostra pròpia existència i assumim un nou comportament ambiental i unes obligacions immediates. Algunes cultures han assimilat aquesta responsabilitat, com és el cas dels indis hopi, que creuen que en tota decisió cal tenir en compte els interessos dels que prenen la decisió, però alhora considerar els efectes que aquesta pot tenir fins a la setena generació. No es tracta d'una posició romàntica, sinó del segell d'una cultura sana i equilibrada que creix valorant allò que l'ha precedit i està atenta a allò que ha de venir.

Si ets capaç d'aprendre veuràs que el mínim succés ensenya. (2)

L'espècie humana té una estranya capacitat per negar o no admetre el sofriment dels altres i del mateix planeta. El món globalitzat que ens ho deixa veure tot, especialment les tragèdies, si bé estimula algunes persones envers la solidaritat, a la majoria els provoca indiferència. Per això, l'únic que ens pot aturar d'aquesta lenta davallada cap a la destrucció total és la connexió que ens proporcionen els fills, que han estat connectats amb nosaltres pel cordó umbilical. La seva presència ens hauria d'estimular cap a aquesta reducció de la petjada ecològica, és a dir, a caminar de manera més suau

sobre el planeta d'avui, perquè en el futur puguin continuar caminant sobre una Terra viva i saludable.

La recerca de la simplicitat voluntària o, si es prefereix, d'una vida austera, no té res a veure amb un prejudici de frustració masoquista. És la tria de viure altrament, de viure millor, de fet, i més en harmonia amb les pròpies conviccions, tot reemplaçant la cursa dels béns materials per la recerca de valors més satisfactoris. Les famílies que trien viure sense televisió no se n'han de plànyer, perquè guanyen en benestar en deixar de consumir temps davant la pantalla de televisió. Sense les satisfaccions que els podria oferir la lluernà màgica, n'assaporeixen d'altres: vida familiar o social, lectura, jocs, activitats artístiques, temps lliure per somiar i simplement gaudir de la vida. Aquest camí és, evidentment, progressiu, encara que les pressions contràries de la societat hi siguin fortes. És un camí que demana dominar les pròpies pors: por del buit, por de la manca, por de l'avenir, por també de no estar d'acord amb els motlles prefabricats, por de desmarcar-se en relació a les normes en vigor. És la tria de viure ara

més que no pas sacrificar la vida present al consum o a l'acumulació de valors sense valor, a la construcció d'un pla d'estalvis o jubilació encarregats de fer front a la por de no tenir-ne prou. Una reflexió més reposada sobre la petjada ecològica permet, tanmateix, captar el caràcter sistèmic del sobreconsum i els límits de la simplicitat voluntària. Però el principal valor d'assumir la simplicitat voluntària és la de crear una realitat que és repetible per part d'altres humans i que, perquè és satisfactòria, pot animar-ne molts d'altres. Així, es pot eixamplar el cercle fins que la suma total faci caure, per si sola, la lògica consumista que avui ens sembla inexpugnable .

Els límits humans per ser més frugals

Marc Aureli va escriure: «No et permetis somiar tenir les coses que no tens i, en canvi, considera tot allò que tens com les benediccions més importants i recorda amb gratitud les ànsies que tindries que fossin teves». És a dir, invertim més temps desitjant el que no tenim que no pas agraint allò que tenim. Fins i tot allò que no tenim pot ser un benefici, si ho sabem valorar. L'estat d'agraïment mental estimula una vida més saludable i ajuda a combatre la tendència alienant de l'acumulació material. Quan agraiem els aliments que prenem, d'alguna manera ens prevenim de la golafreteria.

L'egoisme i la competició són inherents a la condició humana, però la generositat i la cooperació o la solidaritat s'estimulen també amb la gratitud quan ajudem els altres. Davant d'una catàstrofe, molta gent se sent empenya a la solidaritat, perquè és un benefici per a la comunitat. L'esperit comunal està molt arrelat a la nostra ment i prestar serveis de manera voluntària contribueix a un estat positiu del cos i de la ment. Tenir bona salut i amics són els dos principals tresors de la vida humana. La meditació i l'espiritualitat combaten els instints insolidaris i gasius.

Com més ràpida avança la vida, més indefensos som per a canviar el rumb. Per això, reduir la jornada laboral o simplement deixar de llegir els diaris i deixar-nos temps per a nosaltres i els nostres contribueix a fer-nos més conscients. La clau de poder pensar és tenir temps i, tot i que som experts a emplenar-nos el temps per no pensar, aquesta tendència la podem revertir. Trobar-se amb altres per fer tertúlies sobre temes que ens puguin preocupar o estimular afavoreix que puguem pensar, però sobretot ens adonem de les

El secret de la sostenibilitat, apunta l'arquitecte Dietmar Eberle, és l'amor. "La gent ha d'estimar casa seva". Allò que no s'estima es destrueix. Allò que ha estat cuidat és més sostenible. (1)

30 Acreixement

moltes coses que compartim i del poc que ens separa en general. L'acceleració del temps vital fa incrementar les malalties relacionades amb l'estrès, que baixen l'autoestima i afecten la salut personal. Practicar activitats manuals que requereixen temps d'aprenentatge ens absorbeix i provoca un estat que no només ens fa sentir bé, sinó que ens estimula a ser més compromesos.

Escotar la veu interior que tots tenim dins no és gens senzill, perquè pensem i ens han educat perquè puguem extreure del nostre entorn tot allò que necessitem. Necessitem viatjar per tenir experiències sensorials i emocionals, quan en realitat llevar-nos més d'hora per veure sortir el sol a tocar de casa pot ser tan plaent com descobrir nous paisatges allunyats. És gratificant relacionar-se amb altres persones de cultures diferents, però per a això cal temps i un viatge de vacances no ho permet. En canvi, passar un mes estiuellant en un poblet on tots plegats ens podem sentir un és molt enriquidor. És a dir, que sabem quines són les pràctiques que estimulen la persistència i el compromís. Però, per això, hem de canviar per descobrir i cultivar els valors que ja tenim dins. Uns valors que afloren quan tenim temps, quan fem les coses a poc a poc, quan degustem els aliments per la seva qualitat i no tant pel farciment.

“Només es pot moure als éssers humans a canviar les seves accions si tenen esperança. I només poden tenir esperances si tenen visió; i només poden tenir visió si els mostrem alternatives”. (1)

El món consumista actual ens manté distrets, ens bombardeja el cervell constantment amb tota mena d'estímuls. Música a totes hores, imatges constants, notícies 24 hores. Només ens podem desempallegar d'aquest allau asfixiant intentant actuar amb plena consciència, i això demana prestar atenció a la nostra pròpia vida. Enfocar-la es pot fer amb la meditació o altres pràctiques com el *tai-txi* o simplement passejant lliurement. En tot cas, la clau està en no deixar adormir els cinc sentits i en no esperar la satisfacció constant en tot moment.

Sabem que tenim límits i dificultats per sortir d'aquest atzucac al qual ens dirigim amb l'actual món consumista de creixement il·limitat. Però també sabem com fer-ho gràcies als estudis sobre com es comporta la nostra ment i també a l'experiència de molts que ja han fet el pas. PROU de l'insaciable!, PROU del creixement! PROU de l'economia!, poden ser algunes de les expressions de la necessitat inherent de subvertir la realitat, si volem sobreviure al present i tenir l'esperança de no destruir el futur.

Estem en crisi social i econòmica. Vivim al límit del que el planeta es capaç de suportar. De fet, patim una addicció i cal aplicar les mateixes tècniques que per desintoxicar-se d'una droga. Però primer cal acceptar que ens hem de desintoxicar. Aprendre de la natura i de la nostra pròpia història passada pot ser un bon començament per refundar la nostra civilització.

AMBIENTAL

Captar l'art de la natura

No és possible canviar una actitud col·lectiva sense una bona motivació. La catàstrofe és ben segur un incentiu, però això no significa que hagi d'harmonitzar forces positives. Recordem el desastre causat pel Katrina (2006) a Nova Orleans. La desolació no es va emprar per solidaritzar-se amb els damnificats, sinó per aprofitar l'excusa per expulsar els pobres de la ciutat i emprendre una remodelació urbanística favorable als rics. L'única força per al canvi ètic és la de l'amor. I com diu la màxima, "per estimar cal conèixer" i no pas només per la via racional. En l'amor són fonamentals les emocions. La natura ens ofereix aquest espai per conèixer, estimar i emocionar-nos. Andy Goldsworthy (1956-) és un artista britànic que crea obres d'art només fent servir les seves mans i materials de la natura (branquetes, flors, pedres, fulles, etc.). En aquesta pàgina il·lustrem una d'aquestes formes efímeres (feta l'any 1985 en un

Andy Goldsworthy. Cumbria, 8-06-1985

32 Acreixement

prat de la regió anglesa de Cumbria): en un prat de flors *Hyacinthoides non-scripta* hi va obrir un camí de flors grogues de dent de lleó. Les propostes artístiques de Goldsworthy estan documentades fotogràficament al web (<http://www.goldsworthy.cc.gla.ac.uk>) i també a la pel·lícula *Ríos y mareas*, de Thomas Riedelsheimer (2001) i esdevenen una font d'inspiració per promoure petites intervencions en els nostres entorns. Ben segur que l'art ha de ser quelcom genuí, però quan sortim a pintar al camp per a interpretar allò que veiem no fem sinó repetir allò que milions de persones han fet abans, perquè estimula la nostra autosatisfacció i alhora ens fa estimar allò que reproduïm amb la nostra capacitat artística.

Sortir fora de l'aula, ni que sigui a un parc urbà proper o a un espai natural per pintar i animar la vena artística és un element clau per al canvi ètic que exigeix avançar cap a una societat més sostenible. Però el mateix podem dir d'altres manifestacions artístiques com la música, el cant, la dansa, l'escultura, la poesia, etc. Una experiència socioeducativa, que va ser recollida en un document fílmic sensacional, és la proposta de crear la coreografia amb dansa de "La Consagració de la Primavera" d'Stravinsky i que recull la pel·lícula *¡Esto es ritmo!* (Rhythm is It!) de Thomas Grube (2004), en la qual el coreògraf britànic Royston Maldoom –amb la col·laboració de l'Orquestra Simfònica de Berlín,

La lentitud, en permetre veure i viure el subjecte poètic, ensenya el lloc de l'ésser humà en el món en el que conviu –o, millor dit, ha d'aprendre a conviure– amb els altres éssers vius. (2)

dirigida per Simon Rattle– aconseguix una interpretació sensacional feta per nois i noies d'una escola pública d'un barri berlinès, que canviarà la vida de molts dels que hi van participar. Una educació que estimuli les capacitats artístiques és clau per aprendre a conviure amb harmonia, no només amb el nostre entorn social, sinó també amb el natural.

Fer-se les pròpies coses

Avui, amb botigues plenes de roba, de joguines o de menjar, no és fàcil imaginar que bona part d'això que comprem ens ho podríem fer nosaltres mateixos. No es tracta tant de pensar en l'autosuficiència com de tenir l'aprenentatge per saber tallar una peça de roba, cosir-la, tallar materials diversos, saber fer puntes al coixí, conrear un hortet o aprendre a fer pa, sense ser exhaustius; habilitats que estimulen un apropament al que realment necessitem per viure. Fins no fa gaires anys fabricàvem amb les nostres mans tot allò que posseïem. Amb les pertinences fetes per nosaltres

mateixos, teníem una relació diferent de la que tenim amb els objectes anònims que comprem a les botigues. No vol dir que no ens sedueixin, però no resulten tan convincents com allò que fem amb les nostres mans. Recuperar la creativitat i estimular un estil de vida més frugal col·lectiu només és possible convertint el consumisme en temps creatiu. Incentivar l'enginy a partir del domini de certes habilitats ens obre un camí de múltiples possibilitats pedagògiques, encarades a sembrar dubtes sobre les bondats del consumisme salvatge. La nostra societat no facilita aquests aprenentatges bàsics, més aviat fa tot el contrari; procura que n'estiguem ben lluny. D'aquí ve la importància de promoure projectes educatius que posin en dubte el poder del consum com a font de felicitat. Les persones encara responem amb estímuls emotius positius quan ens adonem que som capaços de fer coses que no hauríem imaginat, com per exemple, fer-se un vestit. Però és evident que tenim moltes altres possibilitats. Ben segur que qualsevol docent es pot sentir inspirat per muntar els seus propis dissenys. En tot cas, ens cal una nova manera de fer front a l'educació si volem superar l'addicció del consum actual.

El mal de les joguines tecnològiques

Les joguines tecnològiques o electròniques s'han convertit en un referent de la infància actual. Les videoconsoles o els jocs per a PC no només consumeixen energia per funcionar, sinó que acaparen molts recursos per a la seva fabricació. Però, sobretot, atrapen als qui hi juguen. Només cal preguntar en una aula les consoles de joc que hi ha per alumne i el temps que hi dediquen i ens adonarem que el fenomen és omnipresent. Per poder prendre consciència de qualsevol problema, abans de res cal investigar-lo. Així que podem aprofundir fent una llista dels jocs que més apassionen i del temps que passa abans que esdevinguin obsolets o superats per uns altres. Potser seria interessant fer relatar allò que més agrada i que menys dels jocs electrònics més venuts. Saber quines són les habilitats que millorem amb aquests jocs i què hi podríem guanyar si en lloc de jugar dediquéssim aquest temps a altres activitats. També podem fer explicar si estaríem disposats a cedir part del temps que dediquem als jocs electrònics per a altres activitats. Imaginem que organitzem una setmana sense jocs

No podem sortir
d'aquesta Terra.
Estimem-la units fins
on arribem, al lloc
més alt, al més
pregon que puguem
arribar. (Juan Ramón
Jiménez)

34 Acreixement

electrònics i fem un concurs per premiar les activitats que han resultat ser més idònies per evitar experimentar la síndrome d'abstinència pel fet de no jugar. En tot cas, és important analitzar l'esfera del coneixement adquirit a través de ginys electrònics i també quines són les tècniques que cal saber per no caure en una dependència addictiva.

Cara o creu o l'art d'elegir

Som capaços d'autocontenir-nos davant d'un objecte que volem adquirir? Realment ho necessitem o és un desig? Com diferenciem un desig d'una necessitat? Estem sota la influència d'alguna pressió mediàtica o

del marketing? Podria esperar un altre dia o cal que ho compri d'immediat? Som capaços d'identificar si recordem algun anunci relacionat amb allò que volem adquirir? Quant ens constarà? On el posarem i, sobretot, quantes hores calculem que tindrà utilitat? Aquestes són algunes de les preguntes que caldria que ens féssim mentre mirem un aparador o anem a comprar alguna cosa.

Podríem muntar una espècie de botiga d'intercanvi, on els alumnes aportessin objectes dels quals es volen desprendre, col·locats adequadament o ordenats per afinitats. A partir d'aquí, podríem animar-los a fer la seva elecció (si és que n'hi ha cap) i a especificar quines són les raons per escollir

aquell objecte. Comptem quantes persones han escollit la mateixa opció i comparem-ne els motius. Finalment, imaginem que decidim fer una rifa entre els potencials interessats. Intentem, abans de fer el sorteig, que deixin escrits quins serien els sentiments si el guanyen o si el perden. Aquests, després, els podem contrastar amb les raons que tenien per escollir, i valorar si finalment no era prescindible.

Per organitzar aquesta activitat podem deixar clar que els objectes que aportin cada un dels alumnes, tot i que són aquells dels quals es volien desprendre, finalment continuaran sent del seu propietari original. Tanmateix, tot aquest joc de desitjos i de sorteig pot fer aflorar moltes emocions i reflexions que ajudin a comprendre el concepte de la suficiència.

L'activitat també ens pot ser útil per plantejar el concepte de sostenibilitat basat en la durabilitat: allò que es pot reparar o que no és quelcom que

No estem rebutjant la tècnica, la ciència ni el progrés, sinó proposant una reevaluació dels seus assoliments (reals i suposats). (1)

“està de moda” i prou. Fer una llista de les coses que conservem des de fa més de tres anys i pensar per què les continuem guardant pot ser també un exercici que ens permeti adonar-nos de quines són les pertinences que ens acompanyen en la nostra existència quotidiana.

La piràmide de Maslow i els desitjos inacabables

Aquesta manera d'expressar les necessitats ideada per Abraham Harold Maslow (1908–1970) és tot un clàssic de la psicologia i la sociologia. Però, tot i ser un model, és inspirador per aprendre a discernir les nostres necessitats, especialment quan ens enfrontem al desig de consumir.

En aquesta línia, per tal d'avançar en el debat sobre necessitats i desitjos, es pot proposar una activitat amb una llista d'uns quinze ítems que inclogui tant objectes materials quotidians (un ordinador, menjar, roba de temporada), com béns immaterials (salut), drets (llibertat, accés a l'ensenyament) o relacions personals (amics, família que m'estima). De la llista, individualment o posant-se d'acord per grups, haurien d'escollir cinc ítems dels quals podrien prescindir. A continuació, es podria demanar que prescindissin de quatre més, etc. La conclusió final sol ser que s'han descartat els béns superficials en favor d'allò de què depèn realment el nostre benestar com a éssers humans: necessitats materials bàsiques, com menjar o aixopluc, i necessitats immaterials de relacions humanes, salut, o enriquiment personal.

Podrits d'estètica insignificant mentre la bellesa del món es podreix. (2)

La piràmide de Maslow

• **Graó 1: Desitjos biològics i psicològics**

Aire, aliment, beguda, abric, sostre, sexe, descans.

• **Graó 2: Necessitat de seguretat**

Protecció dels elements, seguretat, ordre, lleis, límits, estabilitat, etc.

• **Graó 3: Desitjos de pertinença i estimació**

Treball, vida grupal, família, afectes, relacions.

• **Graó 4: Necessitats relacionades amb l'estimació**

Autoestima, èxit, habilitats, independència, estatus, dominació, prestigi, responsabilitat, etc.

• **Graó 5: Necessitats de desenvolupament personal**

Desenvolupament del potencial personal, reptes, creixement personal i experiències.

• **Graó 6: Necessitats cognitives**

Desig de saber, comprensió.

• **Graó 7: Necessitats estètiques**

Bellesa, equilibri, forma.

• **Graó 8: Necessitats de transcendència**

Ajudar els altres a realitzar-se (ser conseller, guia espiritual, etc.).

Bibliografia

- ARNTZ, William; CHASSE, Betsy; VICENTE, Mark. *¿Y tu qué sabes? Descubre las infinitas posibilidades para cambiar tu realidad cotidiana*. Madrid: Palmyra-La Esfera de los Libros, S.L. 2006.
- DE GRAAF, John i altres. *Affluenza: The All-Consuming Epidemic*. San Francisco: Bennett Koehler Publishers, 2001.
- DOMÍNGUEZ, Joe i ROBIN, Vicki. *La bolsa o la vida. Cómo dejar de ser esclavo del dinero y mejorar la calidad de vida*. Barcelona: Planeta, Colección Manuales Prácticos, 1997 (edició esgotada).
- HOPKINS, Rob. *The Transition Handbook: from oil dependency to local resilience*. Devon: Green Books, 2007.
- GARDNER, G i PROUGH, T. (coordinadors). *L'estat del món 2008. Innovacions per a una economia sostenible*. Barcelona: Unescocat-Angle editorial, 2008.
- GEORGESCU-ROEGER, Nicholas (Edició de Óscar Carpintero). *Ensayos bioeconómicos*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2007.
- LATOUCHE, Serge. *La apuesta por el decrecimiento ¿Cómo salir del imaginario dominante?* Colección Antrazyt, 273. Barcelona, Icaria Editorial, 2008.
- LATOUCHE, Serge. *Sobrevivir al desarrollo. De la descolonización del imaginario económico a la construcción de una sociedad alternativa*. Colección Más Madera, 66. Barcelona: Icaria Editorial, 2007.
- LINZ, Manfred; RIECHMANN, Jorge; SEMPERE, Joaquim. *Vivir (bien) con menos. Sobre suficiencia y sostenibilidad*. Colección Más Madera, 67. Barcelona: Icaria Editorial 2007.
- MERKEL, Jim. *Simplicidad radical*. Col·lecció Documents Tercer Mil·lenni, 5. Barcelona: Fundació Terra-Fundació Francesc Ferrer, 2007.
- NAISH, John. *Basta. Cómo dejar de desear siempre algo más*. Madrid: Ediciones Temas de hoy, 2008.
- RIECHMANN, Jorge. *Gente que no quiere viajar a Marte. Ensayos sobre ecología, ética y autolimitación. Trilogía de la autocontención*. Madrid: Los Libros de La Catarata, 2004.
- SUBIRANA SAMITIER, Pere. *Ecología para vivir mejor. Respuestas sostenibles a los retos personales y sociales*. Colección Milenrama, 6. Barcelona, Icaria Editorial, 2001.

Internet

- <http://www.ladecroissance.net/>, pàgina que edita la revista Journal La Décroissance.
- <http://www.decroissance.info>
- http://www.apres-developpement.org/accueil/index_es.php
- <http://www.transitiontowns.org/>, conté un resum de *The Transition Handbook*.
- <http://www.rebellion.org/noticia.php?id=56547>, article titulat "Decrecimiento y cooperación internacional", de Giorgio Mosangini.
- <http://www.redefiningprogress.org>, impulsa el concepte de la petjada ecològica.
- http://www.mnforsustain.org/meadows_limits_to_growth_30_year_update_2004.htm, sinopsi de l'obra publicada el 2004, *Limits to Growth, The 30 Year Update*.
- <http://www.simpleliving.net>, la web del moviment per la simplicitat voluntària.
- <http://www.economiasolidaria.org/>, xarxa de l'economia solidària.
- Per la xarxa hi ha força iniciatives en l'àmbit de la lluita contra el consumisme i del foment d'allò que és gratuït: www.sindinero.org; bancs de temps per intercanviar habilitats: www.red-bdt.org; propostes per compartir materials que altres rebutgen: www.spermola.org o per reutilitzar materials: www.obsoletos.org. Totes aquestes, i altres que es poden trobar, són interessants per fer el camí cap a l'acreixement.

1995
Embalatges

Quan ningú creia que els tetrabriks es poguessin reciclar

Quan només uns pocs advertien sobre l'escalfament global

Canvi climàtic

8661

44 visions

En plena febre de la construcció sense cap criteri d'estalvi energètic

Ecoarquitectura

2000

amb

perspectiva ambiental

per ser part de la solució

2005

Ecofunerals

Mentre les pràctiques funeràries contaminen i destrueixen els boscos tropicals

Davant la crisi global prediquem amb l'exemple

2008

Acriciament

Celebrem el que ens queda per fer

Hi col·laboren

